

Auxiliaritás vagy determináció

E dolgozat célja kettős jellegű, egyrészt módszertani kísérletnek tekinthető egy nyelvi jelenség kétoldalú (formai és tartalmi) megközelítésére és meghatározására, másrészt magát a tárgyalt szóosztályt kívánja kiemelni, helyét megadni a nyelvi elemek osztályainak hierarchiájában.

A szófaji rendszerek áttekintésénél gyakran találkozunk eklektikus, több szempont szerint történő osztályozással.¹ Elvileg nem lehet senkinek kifogása a több szempontból történő osztályozás ellen, sőt ez mindig közelebb áll a nyelv valóságának szerkezetéhez. A rendszerező szempontok azokban kétféleképpen egyesülhetnek a meghatározásnál:

1. logikailag egymásra vonatkoztatva,
2. empirikus koordinációban.

Akadémiai nyelvтанunk például a szó jelentéstartalmát, toldalékfelvevő képességét, összetehetőségét és mondatnyi használhatóságát tekinti osztályozó szempontnak.²

A szóosztályok leltározásánál, úgy gondoljuk, az első lépés a formai szempontból történő osztályozás, mégpedig elsősorban a szintaxis szempontjából. Tudományosabbnak látszik adott halmaz elemeit többféle variáns halmazba tartozóknak tekinteni, mint az osztályozás során a valóság ellenére „kiigazításokat” végezni.

Dolgozatomban tehát a vizsgált szóosztályt először formailag osztályozom, szintaxis és morfológia szempontjából, majd egy másik vizsgálati módszerrel megkísérlem kideríteni, van-e a formailag rendezett szóosztály egyedeinek osztályszinten megnyilvánuló közös szemantikai funkciója.

1. Több szóból álló igei formák

Példáimat a spanyol nyelv területéről veszem elsősorban, de általános érvényű mondanivalóm szempontjából egyéb nyelvű példák is megfelelhetnek.

Mind a beszélt nyelvben, mind az írott nyelv különféle stílusrétegeiben igen gyakori szókapcsolat a ragozott igealak és az azt követő igenév:

¹ A spanyol nyelvtanok hagyományos igeosztályozása: 1. tárgyias, 2. tárgyatlan, 3. személytelen, 4. egyszemélyes, 5. visszaható, 6. kölcsönös, 7. segédigék, 8. hiányos, 9. szabályos és rendhagyó igék. A grammatika szerinti osztályozási szempont az igék értéke és egyéb jellege, valamint körülményei szerinti felosztást ad. Grammatica de la lengua española. (Real Academia Española) 1931, Espasa calpe, Madrid.

² A Mai Magyar Nyelv Rendszere. Leíró nyelvtan I. kötet. III. Szófajok. 3. Szófaji rendszerünk áttekintése.

*igyekeznek dolgozni,
nem akar megbetegedni,
er möchte lange leben,
he would have been able to be silent,
il a beau parler avec cette femme,
volo ire.*

E példák után válasszuk a spanyol nyelv szinkrón leírásában lehetséges három formát:

- 1) ragozott ige + főnévi igenév (Infinitivo),
- 2) ragozott ige + múlt-idejű, szenvedő értelmű melléknévi igenév (Participio),
- 3) ragozott ige + jelen idejű, határozói igenév (Gerundio).
Suelo trabajar (= Szoktam dolgozni).
Tengo escrito la carta (= megírtam a levelet).
Estamos jugando (= éppen játszunk).

Általánosabb formulába foglalva: ragozott ige + igenév.

Nyilvánvaló, hogy az általános formula olyan igei kifejezés, amelybe igen sok, különféle konkrét szóalakpár tartozik, de valamennyire érvényes a ragozott ige és az igenév szoros kapcsolata. Több nyelv egybevetésénél még egyéb belső, nyelvek között fennálló különbségek is kiderülnek:

- 1) magyarban, oroszban: ragozott ige + igenév (*tud evezni*);
(*бъдем зосопумъ*)
- 2) németben, angolban: *a* variáns: ragozott ige + igenév
(*er mag essen — he will eat*);
b variáns: ragozott ige + viszonyzó + igenév
(*er beginnt zu arbeiten,*
he begins to work);
- 3) franciában, spanyolban: *a* variáns: ragozott ige + igenév
(*il peut nager,*
el puede nadar),
b variáns: ragozott ige + viszonyzó + igenév
(*vient de manger,*
acaba de comer).

Megjegyzés a 3. ponthoz. — A román nyelvekben a ragozott ige és az igenév közé nem a *zu* vagy *to* sajátos, főnévi igenevet kiegészítő segédszó illeszthető, hanem a nyelv viszonyzóállományának tekintélyes része (francia: *à — de — par* stb., spanyol: *à — de para — por — en* stb.).

A további vizsgálódás során az is kiderül, hogy a ragozott igealak nem egyszer maga is szintagma. Például: *Er ist imstande zu arbeiten.* *He is in the habit of smoking very much.* *Il est en train de rire.* *El echa menos de trabajar.*

Bár a német *zu* és az angol *to* nem tekinthetők viszonyzóknak, több nyelv egybevetésénél, résztipológiai vizsgálatnál e morfémák is viszonyzóknak tekinthetők.

A nyelvi intuíció a ragozott igealak + igenév szókapcsolatot akkor is szorosnak érzi, ha a ragozott igealak helyén nem létige, nem segédige, nem is félszegédige áll, hanem valamilyen önmagában is teljes igei értékű forma, mely

az igeneves formával egyesülve annak jelentéstartalmát módosítja valamilyen formában.

A nyelvi intuición igazolását azonban elvégezhetjük formai, egzakt eszközökkel is. Annak a szóosztálynak triviális jellemzése, melyet dolgozatom elején említettem a következő: a segédigék funkcióját egyéb igék is betölthetik, melyek különben önálló állítmányokként szerepelhetnek egyéb mondatokban:

Richard will spielen. — *Ricardo ha jugado.*
Richard beschließt zu spielen. — *Ricardo está a punto de jugar.*

2. Létige, segédige, félsegédige

A hagyományos nyelvtanokban a segédige meghatározása nem pontos és nem egyértelmű. Francia pedagógiai nyelvtanban például szerepel a félsegédige³ elnevezés. A spanyol nyelvtanokban segédigének tekintik az érzelmi és parancsolást jelölő igék egy részét is, és külön fejezetekben tárgyalják a latin „coniugatio periphrastica” mintájára a különféle igeneves összetételű kifejezéseket. A tanulmányozott spanyol nyelvtanokban például a fent jelzett jelenség egyik-másik könyvben három-négy helyen szerepel, ismét más nyelvtanokban csak egy helyen.⁴ Mielőtt az összefüggéseket táblázatszerűen kimutatnám, megkíséreltem összefoglalni, milyen címszók alatt tárgyalják a hagyományos spanyol nyelvtanok a ragozott ige + igenév jelenséget. Rendszerint szerepel a segédige fogalma az igék felosztásánál. Szó kerül róla az összetett formák igeragozásának áttekintésénél is. A mondattani részekben, az ige szintaxisánál a főnévi igenév mondatban elfoglalt szerepei között mindig szerepel egy pont: a főnévi igenév, mint tárgy⁵ (*szeretne elutazni*). Az érzéki észrevevést jelentő igék és a műveltető igék tárgyalása szintén külön helyen történik és egyik-másik grammatika külön fejezetet szentel a „conjugación perifrástica”-nak vagy más elnevezéssel a „frase verbal”-nak.

E megoszlásnak természetesen van értelme, amennyiben a fent jelzett, nem rendezett többszemponthuság alapján osztályozunk. A tiszta szemantikai jellegű osztályozási szempontokat át- meg átszövik formai jellegűek. E dolgozatban megkíséreltem valamennyi jelenséget egyetlen formai osztályba és a megfelelő alosztályokba foglalni, s megvizsgálni a jelentésbeli funkciók esetleges azonosságát.

3. Ragozott ige + igenév

Ha szigorúan formai szempontból vizsgálódunk, ebbe a kategóriába kell sorolnunk magának az igeragozásnak összetett formáit is. A spanyol igeragozásban a következő összetett igei formák vannak a szűk értelemben vett igeragozáson belül:

³ ECKHARDT SÁNDOR, *Mai francia nyelvtan* 230: Félsegédigék. Terra, Budapest 1965.

⁴ ANDRÉS BELLO Y RUFINO J. CUERVO: *Gramática de la Lengua Castellana*. — M. CRIADO DE VAL, *Gramática Española*. Madrid, Saeta 1958. — R. SECO, *MANUAL DE Gramática Española*. Madrid, Aguilar 1962. — J. ALONSO DEL RIO, *Gramática Española*. Madrid, Ediciones Giner 1963. stb.

⁵ *Gramática Española* (Real Academia Española). Madrid, Espasa Calpe 1931. 448. El infinitivo como complemento directo.

	Pretérito perfecto: <i>he hablado</i> (<i>haber</i> segédige + participio)
MODO	Pretérito pluscuamperfecto: <i>había hablado</i>
Indicativo	Pretérito anterior: <i>hubo hablado</i>
	Futuro perfecto: <i>habré hablado</i>
MODO	
Potencial	Compuesto o perfecto: <i>habría hablado</i>
	Pretérito perfecto: <i>haya hablado</i>
Subjuntivo	Futuro perfecto: <i>hubiere hablado</i>
MODO	Pretérito pluscuamperfecto: <i>hubiera = hubiese hablado</i>

Fenti felosztás a spanyol akadémia nyelvtanából származik. Nem kívánom a spanyol szenvedő igeragozás tárgyában folytatott hispanisztikai nyelvészeti vitákat ismertetni, kizárólag arra érdemes figyelni, hogy a legnagyobb spanyol grammatika, NEBRIJA⁶ nyelvtana óta általában az egyik létige: *ser* és a participium kapcsolatát szenvedő igeragozásnak tekintik. A másik „lenni” értékben használt létige, az *estar* szintén alkalmas egy, a német Zustandpassiv analógiájára szerkesztett szenvedő igeragozás megvalósítására: *estar* + participium.

Ha most itt húznánk meg a vonalat, a címben megjelölt igei kifejezés első csoportjának lerögzítésénél, helyesen járnánk el. Nevezhetjük a fenti igealakokat „intern igeragozási” alakoknak is. De éppen szemantikai szempontból vethetné fel valaki, miért ne tartoznék az igeragozáshoz a módbeli segédigékkel alkotható igei formák osztálya is. A jelentés szempontjából miért lenne a jövő idő morféma más, vagy akár általánosabb is, mint például a lehetőséget jelölő morféma (*he will come — he can come*). Az *avoir-être* ige páros az említett nyelvekben létige elnevezést kapott és ezt különböztetik meg a módbeli segédigéktől. Míg azonban a módbeli segédigék a német nyelvben egy tökéletesen homogén részrendszer alkotnak, addig elég homályosan és szétfolyóan rögzíthető az angolban is. Formai oldalról tehát meg kell találnunk az egyes csoportok közötti különbségeket, s ugyanezt kell tennünk szemantikai szempontból is.

Az azonban ismeretes, hogy a létigéken és a módbeli segédigéken kívül még egy sereg olyan ige van, amely formailag a segédigék szintaktikai viselkedését követi. Bizonyos nyelvekben az inchoativum, a terminativum, az iterativum, sőt a reiterativum aspektusait is segédigeszerű igék valósítják meg.

Er beginnt zu spielen. — *El empieza a jugar.*
 ----- — *Termina por darme un regalo.*
 (Végül ad nekem egy ajándékot.)

A szándék, a felszólítás, a parancs jelölésére szolgáló igék is sok nyelvben kapcsolhatók ige névvel:

He wishes me to work more. (Azt kívánja, hogy többet dolgozzam.)

Ez utóbbi jelenséget a hagyományos nyelvtanok a tárgyi alárendelt mellékmondat rövidítésére szolgáló főnévi igeneves szerkezeteknél tárgyalják.

Nem igen figyeltek fel arra a törvényszerűsége sem, hogy az affektív tartalmú igék nagy része is alkalmas igeneves kapcsolódásra:

⁶ A. DE NEBRIJA, Gramática Castellana. Edición crítica de Pascual Galindo Romeo y Luis Ortiz Muñoz. 1946. Madrid.

He likes to take a walk. — Le gusta pasearse.
(= Szeret sétálni.)

Az angol nyelvben ismeretes *accusativus cum infinitivo* vagy az *accusativus cum participio* (*He sees me come = he sees me coming*) szintén ebbe a jelenségcsoportba tartozik, ugyanúgy ahogy a műveltetés is.

De milyen osztályokba soroljunk olyan igei kifejezéseket, melyeket az intuíció ugyancsak idesorol, de a grammatikákban legtöbbször nincsenek megemlítve:

Sikerült eljönnie.
Es ist ihm gelungen zu kommen.
Il a réussi à venir.
He succeeded in coming.
*El logró venir.*⁷

Úgy gondolom, hogy mielőtt a teljes formai és viszonylagos tartalmi felosztást megkísérelném, hasznos lesz két modern és gyakorlati célt is megvalósító spanyol grammatika idevonatkozó szempontjait megadni.

Rafael Seco spanyol nyelvtanában⁸ a fentebb ismertetett jelenséget két nagy kategóriára osztja:

- I. Determinaciones temporales (időbeli meghatározottság),
II. Modalidades subjetivas (szubjektív modalitások).

Az I-es csoportba sorolja a következő eseteket:

- a) az igei cselekvés kezdete,
b) az igei cselekvés továbbvitele (progresszió):
    aa) a jelentől kezdve,
    bb) a jelenben,
    cc) a jelenig;
c) folyamatosság vagy tartam;
d) ismétlődés (reiteráció);
e) cselekmény lezárása (finalizáció).

A II-es csoportba sorolja:

- a) lehetőség,
b) akarat,
c) szükségesség,
d) valószínűség,
e) szándék.

E felosztás értéke, hogy a segédigei halmazban aránylag logikai szervezést végez. Az igék, amelyekre vonatkozik, azonban nem terjednek túl az idő, a modalitás nényel szempontjain.

SAMUEL GILI Y GAYA nyelvtanában⁹ külön fejezetet szentel a „frases verbales”-nek. Három nagy csoportba sorolja azokat:

⁷ FÜLEI SZÁNTÓ ENDRE, Egy praktikus modell részrendszere spanyol–magyar kontrasztív leírásban. (A magyar nyelv története és rendszere konf.)

⁸ RAFAEL SECO, Manual de la Gramática Española. Madrid, Aguilar. 1962.

⁹ SAMUEL GILI Y GAYA, Curso superior de Sintaxis Española. Publicaciones y Ediciones Spes. Barcelona 1961.

- 1) significación progresiva,
- 2) significación durativa,
- 3) significación perfectiva.

Ezúttal is eltekintek az igék konkrét felsorolásától, a három csoport közül — ahogy S. GILI is — csak a progresszív jelentésű igék jelentéstípusait sorolom fel: inchoativum, terminativum, approximativum, reiterativum, obligativum és hipoteticum. Az ide tartozó 20–25 ige felosztása csak az idő szempontjából történt meg. Külön fejezetben említi meg a „verbos modales”-t. Ezeknek már nem adja szigorú logikai felosztását. Csak példaként említi meg, hogy ezek jelentése általában a magatartás, szándék, óhaj, akarat stb.

Ha tehát tovább akarunk lépni a ragozott ige + igenév igei csoportjának osztályozásánál, meg kell vizsgálnunk, mi a formai különbség a következő két típus között:

El va a venir (= Ő fog jönni) *El se complace en venir*
Közvetlen jövő. (= Van szerencséje eljőnni)

Míg az első kifejezésben a főnévi igenév nem helyettesíthető valamely főnévvel, addig a második mondatban ez lehetséges: *Se complace en el trabajo* (= Örömet leli a munkában). Amennyiben a ragozott ige után semmi más nem következhetik, mint a három spanyol igenév valamelyike, biztosan és határozottan segédigéről beszélhetünk. („*Szokott cigarettázni*”: „szokott” segédige. „*Szeret utazgatni*”: „szeret” nem segédige, mert ellenpéldának felírhatjuk: *szereti a bátyját.*)

Lényegében azonban vizsgálhatunk itt még egy másik helyettesítési lehetőséget is: helyettesíthető-e az igenév teljes mondattal.

Pedro quiere trabajar (= szeret dolgozni),
Pedro quiere a su padre (= szereti az apját),
Pedro quiere que ayudemos a su madre (= azt akarja, hogy segítsük az édesanyját).

Az eddig végiggondolt szempontok alapján tehát a ragozott ige + igenév szókapcsolatot három nagy alosztályra bonthatjuk:

- I. Létige + igenév (Ez a tulajdonképpeni igeragozás).
- II. Segédige + igenév (A segédige nem helyettesíthető sem főnévvel, sem mondatlall).
- III. Ige + igenév (Az igenév helyettesíthető főnévvel és/vagy mondatlall).

A harmadik csoportot tárgyalják sok esetben úgy: a főnévi igenév, mint tárgy. A spanyol nyelvben azonban van még egy sereg participiummal és gerundioval járó segédige is, melyek még a II-es kategóriába esnek. Így például az angol folyamatos ragozáshoz igen közelálló: *estar* + gerundio (*Pedro está comiendo*). A cselekmény közvetlen megkezdődését jelölő: *estar* + para + infinitivo (*Pedro está para dejarnos*).

Miként folytassuk azonban a III-as csoport jellemzését, esetleg további osztályozását? Mielőtt erre válaszolnánk, hívjuk fel a figyelmet az eddigi osztályozás egyik-másik gyengéjére is.

A legzártabban osztályozó nyelv a tárgyalt nyelvek közül a német. A német módbeli segédigéknek körülhatárolt, egységes morfológiai és szintakti-

kai funkcióik vannak. A szűk értelemben vett igeragozásnak mintegy nyílványát alkotják és a segédigékkel bővített eredeti összetett igei kapcsolatban morfológiai transzformációk is keletkeznek:

Er hätte gespielt. } -----→ *Er hätte* { *spielen können.*
Er wäre weggereist, } + *können* { *wegreisen können.*

A német módbeli segédigéket morfológiailag az is elhatárolja az egyéb igenévvel egyesíthető igétől, hogy közük és az igenév közé nem kerül „zu”. A német módbeli segédigék tehát mintegy beleépültek az általános igeragozásba. A többi tanulmányozott nyelvben ez nem így van. Az intern konjugáció elvégezhető bármely segédigén vagy félszegédigén anélkül, hogy az eredeti igeragozási láncok változást szenvednének:

He would have come -----→ *He would have been able to come*
 + *to be able*
Él ha venido -----→ *Él ha querido venir*

Másképpen értékelhetjük azonban például a német segédigéket, ha azt vizsgáljuk, segédigék-e abban az értelemben, hogy az utánuk következő főnévi igenévet nem helyettesíthetjük semmi mással, sem főnévvel, sem mondat. A szigorúan körülhatárolt részrendszer ennél az elemzésnél felborul:

Er will wegfahren.   *Er mag kommen.*
Er will Brot.   *Er mag Milch nicht.*

Magyarázhatnánk ugyan a *wollen* főnévhez kapcsolódó affinitását elliptikus transzformációval, melyben a mondat végén elhelyezkedő *haben* kiesett. De ez történeti magyarázat lenne.

Ugyanakkor, amikor a *mögen* és *wollen* a fentiek szerint nem minősülhet segédigének, vannak egyéb igei láncok, melyek csak főnévi igenévvel kapcsolódhatnak: *Er ist imstande zu arbeiten.* (Az *imstande sein zu ...* után nem állhat főnév.)

A fenti elemzés során az derült ki, hogy a morfológiai vizsgálat eredményei ellenkezesnek a szintaktikai vizsgálat tanulságaival az igenév előtt álló ragozott igei alakok csoportosításában.

4. A három igei alosztály további jellemzése

Megismételjük az eddigiek alapján elvégzett osztályozást: Ragozott ige + igenév rendszerint szorosan összetartozó igei szócsoportot alkot. A szintagma kohéziója a következő fokozatosan gyengülő tendenciát mutatja:

- I. Létige + igenév   (*haber* és *ser* + participio): intern igeragozás.
 II. Módbeli segédige + igenév   (Az igenév nem helyettesíthető sem főnévvel, sem mondat.)
 III. Ragozott ige + igenév   (Az igenév helyettesíthető főnévvel, sok esetben mondat.)

E három alosztállyal a szókapcsolat-osztályt három részre bontottuk. Ezek közül az eddigi nyelvtanok főleg csak az első kettőt tárgyalták.

Az osztályozásnak — természetesen — még egy sereg szempontja van. Osztályozhatók például az igeik abból a szempontból is, melyek kapcsolódhatnak múlt idejű főnévi igenévhez, melyek szenvedő főnévi igenévhez stb.

No se le olvida de haberlo visto (= nem felejtí el, hogy ezt már látta),
Parece haber sido buscado hace dos días (= úgy látszik, már két napja
keresték).

Osztályozhatóak úgy is, hogy történhetik-e intercalatio, kerülhet-e más mondatrész a ragozott ige és az igenév közé. Az egyik legfőbb osztályozási szempont azonban az egyalanyúság, illetve többalanyúság.

Yo quiero comer (enni akarok) ——— *Yo como* (én eszem).
Yo permito comer (megengedem, hogy egyen) ——— *El come* (ő
eszik).

A spanyolban — és más nyelvekben is — bővíthető az eredeti mondat egy fenti típusú segédigével, de bővíthető segédige + agenssel. A hagyományos nyelvtanban ezt fordítva magyarázták meg:

Yo le permito que coma. Rövidítés: *Le permito comer.*

Ugyanezt a sémát követik az „oir, ver, dejar” (hallani, látni, hagyni) igék is, sőt ide tartozik maga a műveltetés is. Szemantikailag az ilyen mondat-átalakításokban még egy személyt jelölő szó jelenik meg a mondatban.

Végül még kétféle szempontból osztályozhatnánk a fenti igeragozott. Lehet-e ragozott igeralak maga is szintagma? Ezt már láttuk, hogy lehet. Végül milyen további transzformációk végezhetőek el a ragozott ige + igenév szókapcsolaton (nominalizálás, további segédigével való bővítés stb.).

5. A III. alosztály ragozott igéi

Az I. és II. alosztályba tartozó igék osztályozása, szemantikai értelmezése tárgyában hatalmas szakirodalom tanulmányozható. A III. alosztály igéi közül azonban csak azok kerültek megvilágításra, amelyek jelentésüknél fogva vonták magukra a kutatók figyelmét. Ezek közül nem egy magának az igeragozásnak alapfunkcióit: (idő — aspektus — mód) egészítik ki.¹⁰ Az inchoatív, terminatív, duratív, imperfektív, perfektív igék ilyen értelemben segédige számba mennek, ha maga az intern igeragozás, B. POTTIER¹¹ szavaival: intern modalitás alkalmas fenti jelentésfunkciók kifejezésére. R. SECO¹² és S. GILI Y GAYA¹³ grammatikáiban láthatunk erre példát. Ez azonban megint csak szemantikai osztályozás. Formailag a III. alosztályt csak aszerint bonthatjuk tovább, hogy milyen viszonzások helyezkednek el a ragozott ige és igenév között: $\emptyset$, a, de, por, para, con, en, que stb.¹⁴

Kétségtelen, hogy a III. a legnagyobb számú alosztály. Míg a két-három létige és a 6–10 segédige megtölti az első két alosztályt, addig a III-hoz százaz nagyságrendben tartoznak igék, de az alosztály zárt, tagjai nyelvenként megszámlálhatók.

Megemlítjük végezetül, hogy a teljes vizsgálatba még egy I. előtti és egy III. utáni alosztály is felállítható lenne. A legelsőben az egyszavas igék

¹⁰ KNUD TOGEBY, *Mode, aspect et temps en espagnol*. Det Kongelige Danske Videnskaberne Selskab. Dan. Hist. Kedd. 34. no. 1. 1953. København, 1953.

¹¹ B. POTTIER, *Sobre el concepto del verbo auxiliar*. N. R. F. XV. 3–4.

¹² I. m. I. 8. jegyzet.

¹³ I. m. I. 9. jegyzet.

¹⁴ FÜLEI-SZÁNTÓ, i. m. (I. 7. jegyzet).

toldalékait kellene elemeznünk, mindazt, ami a tövön kívül a szóban mint kötött morféma jelen van, hiszen az igei affixumok funkciói igen gyakran a gyakoriság, a műveltetés, stb. A IV. alosztály már az összetett mondat elméletének egyik megközelítése lenne. Mi választja el egymástól a következő két mondatot:

Estoy para decirle a tu padre (azon vagyok, hogy mindjárt megmondom apádnak),

Vengo para decirlo a tu padre (jövök, hogy megmondjam apádnak).

Míg az első mondatban II. osztályba tartozó segédige tartozik: *estar para* + főnévi igenév, a második példában célhatározói kapcsolat áll fenn. Ha most megfordítjuk a tradíciót és az igeneves célhatározói kapcsolatokat tekintjük elsődlegesnek, a kötőszavas kötőmóddal álló mellékmondatú összetett mondatokat pedig másodlagosnak, elegáns példát kapunk a nyelv egy jelenségének fokozatos kiterjedéséről, növekedéséről. Támogatja ezt a feltevést a következő típusú mondat szerkezet is:

Indul a pap aludni. (Hová indul? — Aludni.)

Vannak grammatikusok, akik ezt a mondatot célhatározóinak fogják fel, ismét mások segédigei-igeneves kapcsolatnak. Bárhogyan vizsgáljuk is, feltehető egy olyan fokozatos formai kitágulási folyamat, amely az egyszerű igével kezdődik és a cél- és módhatározói összetétellel fejeződik be.

Viene (*Ven* — *vien*, morfológiai alternánsok + *-e* személy és számrag)

Quiere venir (segédige + főnévi igenév)

Le gusta venir (III. osztálybeli ige + főnévi igenév)

Viene para darme un regalo (célhatározói mondatkapcsolás).

Viene cantando (módhatározói mondatkapcsolás).

Viene sin cantar (módhatározói mondatkapcsolás).

Viene en vez de cantar (módhatározói mondatkapcsolás).

Az egy szóba tapadó jellemző morfémáktól kezdve a laza mondatálárendelésig egyetlen formai kritérium jellemzi valamennyi osztályt: ragozott igealak + valamilyen igenév.

6. Szematikai megközelítés

A spanyol nyelvben az igeragozás az egyik legmodernebb szerző szerint három szemantikai funkciót tölt be: módot, aspektust és időt.¹⁵ Azok a tudósok, akik a kérdést történeti szempontból közelítették meg, hiányolták a latinban a görög nyelv aorisztoszáát, hiányolták a neolatinban a latin nyelv imperfektum alakjait. Szláv példákkal világították meg az aspektus kérdését, stb.¹⁶

Teljes, mindent felölelő ontológiai és logikai leltározásra W. B. BULL könyvében¹⁷ került sor, amelyben időelméletet és annak konceptualizálását

¹⁵ TOGEBY, i. m. (l. 10. jegyzet).

¹⁶ F. R. ADRADOS, *Evolución y Estructura del verbo indoeuropeo*. C. S. I. C. Madrid, Instituto „Antonio de Nebrija” 1963.

¹⁷ WILLIAM E. BULL: *Time, Tense and the Verb. A study in Theoretical and Applied Linguistics, with particular attention to Spanish*. University of California, Publication in Linguistics Vol. XVII. 1959.

kutatja a szerző. A „tájékozódási tengely” fogalmának bevezetésével (axis of orientation) megadja az ember időbe állásának alappontját. Az ontológiai irreverzibilitás, a tudati reverzibilitás, szekvencia, intervallum, a személyes és hivatalos időfogalom elemzésével, skaláris, vektoriális és tenzoriális szimbólumokkal sikerül annyi időrelációt felállítania az ember és az események között, amelyek mindegyike megfelel valamely nyelv időrendszere bármely kifejezési formájának. BULL időelmélete lényegében aspektus-elmélet és a nyelven kívüli kiindulással eljut a nyelv temporális szavainak, jeleinek teljes megvilágításához.

Meg lehet-e adni a modalitásnak ugyanilyen filozófiai elindulását, teljes variációs kulcsot nyújtó értékelését?¹⁸ Felfogásom szerint a nyelven kívüli elindulás mindig kockázatos, mindig veszélyes és mindig hasznos. BULL idő- vagy aspektuselméletének sikere, alkalmazhatósága talán abban rejlett, hogy egy olyan aránylag könnyen formalizálható valóságjegyet írt le kimerítően, mint amilyen az idő és annak tükröződése az emberi tudatban. Kérdés, hogy ez megtehető-e más ontológiai kategóriákkal is?

Hasznosan alkalmazhatjuk B. POTTER felfogását¹⁹ a belső és külső modalitásról. A logikai nyelvtanok az arisztoteleszi hármastól (asszertorius, hipotetikus, apodiktikus) igyekeztek levezetni az igeragozás módrendszert.²⁰ Felfogásom szerint ez kiegészítő megközelítésnek megfelel. A „Valóság” (Vinogradov szerint a modalitás zérusfoka²¹), a lehetőség és a szükségesség kifejezésére minden nyelvben a fent említett I. és II. osztályon belül vannak meg a kifejezési eszközök. A modalitás természetesen erősen keveredik a temporális és az aspektuális elemekkel. A jövőbeli cselekvés nem ok nélkül tartalmaz volitív elemeket bizonyos nyelvekben.

Az objektív modalitás tükröződése az emberi tudatban, mint szándék, akarat, cél, parancs, stb. jelentkezik, amennyiben a mondatok tartalma multiperszonális szemben a monoperszonális mondatokkal (pl. *I have him tell you Peter's being offended*: 4 személy).

A temporál-aspektív, az objektív és szubjektív modalitású igéken kívül feltétlenül meg kell különböztetnünk a diktív (*he tells me to come*) az affektív [*se alegra* (örül), *lamenta* (sajnálja), *logra* (sikerül)] az intenzív/pozitív intenzív: *persiste en* (ragaszkodik), *osa* (mer) és a negatív intenzív: *se limita a* (korlátozza magát), *niega a* (megtagadja, hogy) és a dubitatív szemantikai csoportokat. Valamennyinek belső logikai strukturálása lehetséges és elvégezhető. E szemantikai jegyek kifejezésformái természetesen nemcsak a fent jelzett segédigék és segédigeszerű egyéb igék, hanem más nyelvi jelek is lehetnek, de módszerünk viszonylagos sikerét abban látjuk, hogy az I., II. és III. alosztály igéi kivétel nélkül elvont jelentéstartalmú igék: olyan igei osztály ez tehát, amely megfelel a nomenek absztrakt osztályának. Mint elvont tartalmú igék alkalmasak arra, hogy módosító szerepet töltsenek be a módosítandó igeneves formájú többi ige előtt.

¹⁸ E kérdésre negatív választ ad M. MOLNÁR ILONA, *Módosító szók és mondatrészek* a mai magyar nyelvben, Budapest, 1968.

¹⁹ Lásd a II. jegyzetet.

²⁰ Lásd többek között LENZ, *La oración y sus partes*, Madrid, 1920.

²¹ V. V. VINOGRADOV, *O kategorii modalnosztyi i modalnih szlov v russzkom jazike*. Trudi Instituta Russzkoj Jazika II. Moszkva—Leningrád, 1950.

7. Auxiliaritás

A módosítás vagy auxiliaritás fogalmait hosszasan lehetne tárgyalnunk, de ragadjunk ki két tendenciát a nyelvészet irodalmából. Az egyik — és ez végezte a sokkal hatalmasabb munkát — megőrizte munkájában a történeti módszert és a „deszemantizálódás” vagy „grammatikalizálódás” fogalmából indul ki.²² A valamikor konkrét tartalmú segédigék jelentésileg kiüresedtek és ma már csak reláció-szerepük van, jelentést már csak az igeneves formájú ige hordoz. Az olyan deszkripciók, amelyek így közelítik meg a problémát „álszinkrón” munkáknak tekinthetők.

A másik felfogás formailag definiálja a segédigét. Ezek a definíciók legtöbbször tágak.

POTTIER²³ például ekképp határozza meg: Segédige minden olyan ige, amely egy másik igének mellékes kísérője ugyanazon az igei szintagmán belül.

ROCA PONS²⁴ így határozza meg: „A segédige lényegében arra szolgál, hogy egy igefogalom által determinált modalitást fejezzen ki.”

A spanyol Academia Real nyelvtana²⁵ így ír erről: „Segédigéknek nevezük őket, mert segítségül szolgálnak összetett igeidők szerkesztésére és azért is, mert a *ser* (lenni) igével, ez egyik, amelyik e csoportba tartozik, pótolható a tárgyias igék szenvedő igeragozása, mely tulajdonképpen hiányzik nyelvünkéből.”

E hibrid megfogalmazás után taxative felsorolja még a szükségesség kifejezésére szolgáló *tener que*, *deber* és *deber de* igéket, valamint a *dejar*, *estar*, *llevar* és *quedar* igéket.

Sorolhatnánk tovább a híres spanyol nyelvtanok, sőt romanisztikai szakmunkák, történeti nyelvtanok meghatározásait. Meghatározás végeredményben csak kétféle lehet. Az egyik a nyelv oldaláról indul el, a másik a tartalom szintjéről. Úgy gondolom egy teljes meghatározásban mindkét megközelítésnek szerepelnie kell.

Segédigének nevezük mindazokat a ragozott (= személyragos) igéket, melyek kötött számúak egy nyelvben és a nyelv bármely igéjének igeneves formáinak egyikével (ritkán egyszerre többel) szócsoportot, többszavas igei kifejezést alkothatnak. E ragozott igealakok kivétel nélkül absztrakt tartalmúak, időt, aspektust, objektív és szubjektív modalitást, személyek közötti relációt, tartalmi pozitív vagy negatív intenzitást, közlést vagy érzelmet jelölnek.

Két nyelvi jel viszonya aszerint is értelmezhető, hogy melyiknek a megjelenése követeli feltétlenül a másik megjelenését. Minthogy formailag a ragozott igealak a primér, és azt feltétlenül követnie kell az I. és II. alosztályban valamilyen igenévnek, úgy is felfogható, mint amelyik determinálja, meghatározza az igenév jelenlétét a beszédláncban. Az I. és II. alosztály igéi tehát abszolút igei determinánsok, a III. alosztály igéi pedig viszonylagos igei determinánsok. A determináció a formai kapcsolat elnevezése

²² JOSÉ ROCA PONS, Estudios sobre Perifrasís Verbales del Español. S. C. s. i. C. Madrid, 1953. RFE Anejo 67.

²³ Lásd a 11. jegyzetben.

²⁴ Lásd a 22. jegyzetet.

²⁵ Lásd az 5. jegyzetben.

lehet, a tartalmi kapcsolatban módosító és módosított látszik a leghelyesebbnek.

Dolgozatomban — a szó szintjén — olyan szókapcsolat-osztályt kívántam felállítani, melynek tagjai formailag és szemantikai funkcióikban egységesen viselkednek. A meghatározásnál mind a formai, mind a tartalmi megközelítést igyekeztem elvégezni.

FÜLEI-SZÁNTÓ ENDRE

Auxiliary or determination

The classification of grammatical phenomena in traditional grammars is carried out on the base of mixed views. Though any classification from several points of view is advantageous, there should be among the points of references either some logical correlation and/or empirical co-ordination. The paper tries to separate the formal description of the grammatical category in question and its semantic approach. Thus, the paper not only has its goal to give a more total description of the phenomenon in question, but it may be considered as a working experiment too.

Verbal forms being composed of more verbs are rather general. In the paper it is about such verbal forms, where the first is a conjugated verbal form while the second — with differences in various languages — belongs to one of the infinite forms. Whether a partial set of verbs form a strict unity may be judged in morphological or in syntactic way.

Such terms as „auxiliary verbs”, „semi-auxiliary verbs”, „infinitive as direct object”, „verbs of perception” etc. formally belong to the same group. In Spanish we have three major groups:

I. The composed verbal forms of the conjugation proper, including the „conjugatio periphrastica”. Here, the infinite form is a past participle or a Spanish „gerundio”. The conjugated verb is a „substantive verb”.

II. Verbal syntagms ended by an infinitive may be called „auxiliary verbs”.

III. Verbal groups, where the second or the last *verbum infinitum* is an infinitive replaceable by a noun or a completive sentence.

While the first two groups contain only some scores of words, the third one includes words of centesimal order of magnitude. The formal structure of all the three is always the same:

conjugated verb + infinite form

There is, of course, a real „preceeding” class, where the verbal affixes represent the function of the auxiliary verbs and a „succeeding” class, where final and adverbial clauses — better to say their abbreviation by *verba infinita* — match the original infinite verbs. *Estoy para trabajar* (= I'll just begin to work) is in Spanish a strict auxiliary syntagm, while *Vengo para trabajar* is a compound sentence with final clause. The change of the original subject may also be a point of subclassification in the case of accusative cum infinitive or causative structure, etc.

The semantic approach states that auxiliary verbs — in the broad sense of the word — make the function of tense, aspect and modality. The distinction between objective and subjective modalities, such as reality, possibility and necessity (objective modalities), dictive, positively and negatively intensive, intentional, volitive and dubitative modalities (subjective modalities) seems useful. They all have one common feature: they involve abstract verbs. While from a formal point of view the so-called auxiliary verbs play the part of determination, semantically they are modifiers of some *verba infinitiva* which are to be modified.

ENDRE FÜLEI-SZÁNTÓ

